

Utredning

Framtida for jordbruket i Grong og Overhalla

Knut Ingar Westeren

Høgskolen i Nord-Trøndelag
Utredning nr 58

Steinkjer 2005

Framtida for jordbruket i Grong og Overhalla

Knut Ingar Westeren

Høgskolen i Nord-Trøndelag
Utredning nr 58
Avdeling for samfunn, næring og natur
ISBN 82-7456-413-8
ISSN 0809-1706
Steinkjer 2005

Forord

Dette prosjektet er gjennomført på oppdrag av KS i Nord-Trøndelag fylkeskommune. Prosjektet har vært gjennomført innen rammen av KS sitt utredningsprogram om kommunestruktur i Nord-Trøndelag, men prosjektet har sitt utspring ved at Nord-Trøndelagsforskning i samarbeid med Nord-Trøndelag Distriktshøgskole (nå HiNT) i tidsrommet 1993-95 hadde gjennomført et prosjekt om primærnæringenes betydning og omstilling på bygdene – med eksempler fra Grong og Overhalla.

Prosjektet er gjennomført i samarbeid med landbrukskontorene i Grong og Overhalla og vi vil takke Heidi Landfald Hasselvold ved landbrukskontoret i Grong og Jo Magnus Saugen ved landbrukskontoret i Overhalla for stor hjelp ved innsamling av data i kommunene og interessante diskusjoner om innholdet i prosjektet. Ved HiNT har vitenskaplig assistent Renate Bjørshol arbeidet meget effektivt og bra med innsamling og bearbeiding av data, samt synspunkter om innholdet i prosjektet.

Steinkjer, januar 2005

Knut Ingar Westeren

Prosjektleder

Innhold

Forord	i
1 Innledning og sammendrag	1
1.1 Bakgrunn for prosjektet	1
1.2 Utviklingen i Grong og Overhalla de siste årene	1
1.3 Sammendrag	4
2 Resultater fra undersøkelsen om framtida for jordbruket i Grong og Overhalla	10
3 Regional identitet i Grong og Overhalla	28
3.1 Innledning	28
3.2 Nærmere om stedsidentitet	29
3.3 Resultater og metodisk gjennomføring av spørreundersøkelsene	30
4 Framskrivning av næringsutviklingen i Grong og Overhalla	36
Referanser	40
Vedlegg	41

1. Innledning

1.1 Bakgrunn for prosjektet

Høsten 2004 tok Kommunenes Sentralforbund (KS) i Nord-Trøndelag initiativ til et utredningsprogram om kommunestruktur i Nord-Trøndelag. HiNT ble oppfordret av KS til å sende inn et forslag til et prosjekt med arbeidstittel ”Framtida for jordbruket i Grong og Overhalla”. Bakgrunnen for dette var at Nord-Trøndelagsforskning i samarbeid med Nord-Trøndelag Distriktshøgskole (nå HiNT) i tidsrommet 1993-95 hadde gjennomført et prosjekt om primærnæringsenes betydning og omstilling på bygdene – med eksempler fra Grong og Overhalla. Dette prosjektet er dokumentert i NTF-rapport 1995:5 (Westeren 1995). I prosjektet fra 1993-95 ble alle gårdbrukere i Grong og Overhalla spurt om hvilke forventninger de har til framtida og hvordan produksjonen i landbruket i de to kommunene foregår. Videre inneholdt prosjektet også en undersøkelse av arbeidsmiljøet for gårdbrukerne.

Fra KS i Nord-Trøndelag ble det høsten 2004 sett på som interessant å gjennomføre den samme undersøkelsen om hvordan alle gårdbrukere i Grong og Overhalla vurderer framtida nå 11 år senere. I tillegg var det et ønske om å stille alle gårdbrukerne og et representativt utvalg av innbyggerne i de to kommunene noen spørsmål om hvilken oppfatning de har av identitet i tilknytning til bostedet. Dette er utgangspunktet for det prosjektet som presenteres her.

1.2 Utviklingen i Grong og Overhalla de siste årene

Av tabell 1.1 framgår det hvilken befolkningsutvikling vi har hatt i Grong og Overhalla siden 1990. Utviklingen i Grong kommune har vært svært stabil med et befolkningstall på 2488 i 1990 og dette har variert rundt omlag 2500 innbyggere fram til nå. Innbyggertallet er i 2004 på 2530 i Grong kommune. Overhalla har hatt et annet utviklingsmønster idet befolkningstallet på starten av 1990-tallet lå på rundt 3800 innbyggere og dette har sunket langsomt utover 1990-tallet og er i 2004 på 3540 innbyggere. Årsaken til den svakere befolkningsutviklingen i Overhalla sammenlignet med Grong er at Overhalla har hatt en større netto utflytting i perioden.

Tabell 1.1 Folkemengde i Grong og Overhalla kommuner

Folkemengde i kommunen	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Grong	2488	2490	2540	2544	2536	2532	2567
Overhalla	3777	3792	3804	3793	3758	3756	3759

Folkemengde, forts.	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
	2562	2523	2497	2565	2572	2588	2530	2530
	3713	3653	3672	3659	3626	3600	3606	3540

Tabell 1.2 Befolkningsutvikling i Grong og Overhalla kommuner

Grong kommune	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Fødselsoverskudd	2	-8	-17	19	7	5	2	6	-17	-13	6	-2
Nettflytting inkl. inn- og utvandring	1	60	20	-26	-12	31	-8	-44	-13	81	1	16
Folketilvekst	3	52	3	-7	-5	36	-6	-38	-30	68	7	14
Overhalla kommune												
Fødselsoverskudd	14	22	5	-6	-4	19	18	4	24	12	-7	-4
Nettflytting inkl. inn- og utvandring	2	-13	-16	-30	1	-12	-65	-63	-5	-26	-27	-23
Folketilvekst	16	9	-11	-36	-3	7	-47	-59	19	-14	-34	-27

Befolkningsstrukturen i 2003 viser at Grong har en andel av barn og unge fra 0-17 år på 23,3 %, noe som er litt lavere enn fylkesgjennomsnittet, men svært nær landsgjennomsnittet. Den tilsvarende andelen av barn og unge i Overhalla er på 25,1 %. Andel eldre på 80 år og over ligger på 7,2 % av befolkningen i Grong kommune mot 4,9 % i Nord-Trøndelag fylke og 4,5 % for landet totalt sett. Tilsvarende tall er 4,9 % for Overhalla kommune. Dette viser at Grong i noe større grad enn både Overhalla og fylkesgjennomsnittet har en eldre befolkning. Når det gjelder innvandring til kommunen, er den klart større i Grong enn i Overhalla. Grong kommune har et flyktningmottak, og flyktningene er tatt med i folketallet. Blant flyktningene er det en overvekt av unge mennesker, noe som innvirker på statistikken. Om det nåværende flyttemønster opprettholdes, så vil de utviklingstrekk vi ser per i dag gå i retning av å redusere forubbingen i Grong mens den vil øke i Overhalla.

Tabell 1.3 Befolkningsstruktur i år 2003 Grong og Overhalla kommuner

	Grong kommune	Overhalla kommune	N-T fylke	Landet
Andel barn og unge 0-17 år	23,3	25,1	24,8	23,7
Andel eldre 80 år og over	7,2	4,9	4,9	4,5
Andel personer med innvandrerbakgrunn, vestlig	1,1	0,2	0,9	2,2
Andel personer med innvandrerbakgrunn, ikke-vestlig	2,9	0,7	1,5	5,1

Når det gjelder arbeid og inntekt, så hadde Grong en sysselsettingsandel i 2002 på 69 %, som var det samme som fylkesgjennomsnittet og svært nær landsgjennomsnittet på 70 %. For Overhalla var sysselsettingsandelen på 73 %, noe som i hovedsak forklares av at Overhalla har en nærhet til Namsos som arbeidsmarked. Dette faktum er også med å forklare at arbeidsledigheten i 2002 var i Grong på 3,7 %, noe som ligger helt opp til fylkesgjennomsnittet på 3,8 %, mens tilsvarende tall i Overhalla var 3,3 %. Av tabellen framgår det videre at det var en netto innpendling til Grong i 2001 på 20 personer mens det var en netto utpendling fra Overhalla på 468 personer.

Når det gjelder sysselsettingen fordelt på næring, så har Grong i 2002 11,6 % av de sysselsatte i primærnæringene mot 14,6 % i Overhalla. Dette forklares ved at Overhalla som kommune har større del av sitt areal som godt dyrkbart jordbruksareal, mens Grong i større grad fungerer som regionsenter i Namdalen og derved har noe høyere andel av sysselsettingen i servicenæringene.

Tabell 1.4 Sysselsetting og ledighet i Grong og Overhalla kommuner

	Grong kommune	Overhalla kommune	N-T fylke	Landet
Sysselsatte 16-74 år (bosted i kommunen). 4. kvartal 2002. Prosent av befolkningen	69	73	69	70
Menn	72	78	72	74
Kvinner	66	69	65	67
Registrerte arbeidsledige 16-74 år som andel av arbeidsstyrken. 2002. Prosent	3,7	3,3	3,8	3,2
Menn	5,1	3,4	4,0	3,4
Kvinner	2,2	3,2	3,5	3,0
Netto innpendling til kommunen. 2001	29	-468	--	--
Sysselsatte fordelt på næring 2002. Prosent				
Primær	11,6	14,6	14,8	9,0
Sekundær	20,4	20,6	21,9	24,1
Tertiær	68,0	64,9	63,3	66,3

1.3 Sammendrag

Høsten 2004 tok Kommunenes Sentralforbund (KS) i Nord-Trøndelag initiativ til et utredningsprogram om kommunestruktur i Nord-Trøndelag. HiNT ble oppfordret av KS til å sende inn et forslag til et prosjekt med arbeidstittel "Framtida for jordbruket i Grong og Overhalla". Bakgrunnen for dette var at Nord-Trøndelagsforskning i samarbeid med Nord-Trøndelag Distriktshøgskole (nå HiNT) i tidsrommet 1993-95 hadde gjennomført et prosjekt om primærnæringenes betydning og omstilling på bygdene – med eksempler fra Grong og Overhalla.

Det spørreskjemaet vi brukte ved utsendelsen høsten 2004 har mange av de samme spørsmålene som ble brukt i undersøkelsen i 1993. Gårdsbruk er definert ved at enheten er oppført i produksjonstilleggsregisteret. I Grong kommune var 100 gårdsbruk oppført i produksjonstilleggsregisteret i 2003, og svarprosenten for undersøkelsen var 69 %. I Overhalla kommune var 167 gårdsbruk oppført, og svarprosenten var 75,4 %. Totalt sett har undersøkelsen en svarprosent på rundt 73 %, noe som må sies å være svært bra.

Et resultat som går igjen i alle deler av undersøkelsen er en utvikling i retning av større gjennomsnittsproduksjon, større produksjonsenheter og sterkere spesialisering. Vi fant at gårdsdrift som et samarbeidsprosjekt som inkluderte hele familien er i ferd med å vike for en mer spesialisert gårdbruker hvor en eventuell partner i større grad søker arbeid utenfor gårdsdrifta.

Det er flest menn som er hovedansvarlig for drifta av gården, dette gjelder nå nær 2/3 av alle gårdsbruk, mens kvinner har hovedansvaret på bare rundt 5 % av gårdsbrukene. Andelen av gårdbrukere som har ektefelle/samboer har sunket litt i begge kommunene, men fremdeles ser vi at denne andelen er større for Overhalla enn for Grong, nå snaut 10 % høyere.

Gjennomsnittsalderen til hovedansvarlig for drifta i har økt litt i begge kommuner og er nå rundt 46 år, mens gjennomsnittsalderen for ektefelle/samboer har økt noe mer og nærmer seg nå gjennomsnittsalderen til hovedansvarlig for drifta. Gårdbrukerne i Grong og Overhalla kommuner er noe yngre enn både gjennomsnittet i Nord-Trøndelag og resten av landet.

Når det gjelder innleid hjelp finner vi relativt betydelige endringer i løpet av 11 år. Leid hjelp innen avløserordningen har gått ned, det samme gjelder fast leid hjelp utenfor avløserordningen. Når det gjelder tilfeldig leid hjelp utenfor avløserordninga så er endringene små med en viss tendens mot økning.

Fortsatt er det slik at melkeproduksjon og den produksjon av kjøtt som følger med melkeproduksjonen er bærebjelken i jordbruket i Grong og Overhalla kommuner. Antall melkeproduksjonsbruk har økt noe i Grong og gått noe ned i Overhalla. Utviklingen i Grong og Overhalla til sammen stort sett stabil når det gjelder antall bruk. Den gjennomsnittlige melkeproduksjonen har økt betydelig, og både Grong og særlig Overhalla preges av det vi kan si er større produksjonsenheter. Gjennomsnittsproduksjonen av slaktegris er mer enn fordoblet i begge kommunene, mens antall brukere er redusert noe i Grong og er stabilt i Overhalla. Smågris produseres ikke lenger i Grong, mens gjennomsnittsproduksjonen har økt kraftig i Overhalla samtidig som antall produsenter er stabilt. De samme trekk ser vi i produksjon av sau og lam, der antall gårdsbruk er stabilt mens størrelsen på besetningene har økt kraftig. I skogdrifta er antall leverandører betydelig redusert, mens de som faktisk leverer tømmer, i gjennomsnitt leverer mer.

43,5 % av gårdbrukerne i Grong kommune og 50 % av gårdbrukerne i Overhalla kommune har økt produksjonen de 5 siste årene. Kun rundt 10 % har redusert produksjonen, mens vel 40 % av gårdbrukerne svarer at de ikke har endret produksjonen de 5 siste årene. Vel 60 % av gårdbrukerne har ikke tenkt på nye produksjonsaktiviteter, en andel som har holdt seg stabil i forhold til undersøkelsen i 1992. Forskjellen fra 1992 til 2003 er at noen flere gårdbrukere nå har kommet så langt med sine planer at de er satt i prøvedrift. Jordbruk og service/turisme er fortsatt de to sektorene som klart er mest aktuelle for nye produksjonsaktiviteter.

Når det gjelder videreføring av drifta, finner vi at en klart større andel av gårdbrukerne ser for seg at gården kan bli solgt ut av familien. Likevel mener fortsatt vel 60 % av gårdbrukerne at gårdsdriften vil bli holdt innen slekta ved egne barn eller andre slektninger. Fortsatt tror en svært lav andel av gårdbrukerne at drifta på gårdsenheten vil opphøre og at gården vil bli lagt brakk. Om gårdsdrifta opphører, tror fortsatt over 80 % at husholdningen vil bli boende på gården. Vi ser en klar økning i at gårdbrukernes husholdning i 2003 i større grad svarer at man har nok inntekt fra biyrke sammenlignet med svarene fra 1992. Færre tror nå på å finne ny arbeidsplass i dagpendlingsavstand, og fortsatt mener de klart fleste at ukependling ikke er noe alternativ mens rundt 25 - 30 % mener at arbeidsledighetstrygd, alderspensjon eller andre trygdeordninger er aktuelle inntektskilder. Andelen husholdninger som mener de har et realistisk flyttealternativ har økt noe, men må fortsatt sies å være lavt.

Investeringsaktiviteten ser ut til å ha gått klart ned i perioden. Det er fortsatt slik at de faktiske investeringer er noe større i Overhalla enn i Grong. Vi ser at det er økninger i produksjonen, men at investeringsnivået likevel er lavere. Årsaken til dette kan ligge i bedre kapasitetsutnyttelse.

I tillegg til undersøkelsen om framtida for jordbruket, fant vi muligheten til å ta inn data som dreier seg om identitet og tilhørighet. Tanken bak dette er at hvis den enkelte innbygger har en sterk positiv opplevelse av identitet til sin egen kommune, så vil man bryte opp positive relasjoner ved å slå sammen kommuner. Vi la derfor inn spørsmål om holdninger til regionale media og regional informasjon.

Vi foretok en datainnsamling blant et utvalg av alle innbyggerne i kommunene Grong og Overhalla hvor det ble stilt en del av de samme spørsmålene til dette utvalget som til gårdbrukerne. Det ble trukket et tilfeldig utvalg av 91 innbyggere i Grong kommune og 145

innbyggere i Overhalla kommune og vi fikk svar fra 40 innbyggere i Grong kommune og 57 i Overhalla kommune. Vi har trukket utvalget slik at alle gårdbrukere som er registrert i produksjonstilleggsregisteret ble tatt ut. Når vi sammenligner vårt utvalg med alder, kjønnsfordeling og yrkesfordeling fra faktisk statistikk så viser det seg at vårt utvalg passer svært bra med de faktiske forhold.

For denne gruppen ser vi en relativt stor forskjell mellom Grong og Overhalla kommuner i den forstand at en større del av befolkningen i Grong har et realistisk flyttealternativ per i dag. Men totalt sett er preferansene for å bo i kommunen er meget sterke blant alle grupper av befolkningen i begge kommunene.

Et av spørsmålene gikk på når den enkelte blir bedt om å fortelle hvordan man eksponerer sin stedsidentitet overfor ukjente. Sier man at man er fra kommunen, fra Namdalen eller fra Nord-Trøndelag? Andelen med holdning til kommune viste seg litt større for gårdbrukerne enn for utvalget av befolkningen mens tallene totalt sett er høye. Det er gruppen av de som ikke har et realistisk flyttealternativ som har den sterkeste stedsidentiteten i forhold til kommune.

Det er videre spurt om hvilken interesse man har for saker i lokale media. Logikken er slik at sterk interesse for lokale media er en indikator for sterk lokal identitet i forhold til kommunen. Interessen for lokale media er svært stor blant gårdbrukerne og om lag like stor i Grong og Overhalla. Når det gjelder utvalget av befolkningen så er det slik at interessen er noe større i Overhalla enn i Grong, og i Overhalla er et utvalg av befolkningen helt på linje med gårdbrukerne. For alle grupper er det slik at man viser positiv interesse, og det er nærmest ingen som svarer negativt i forhold til denne problemstillingen ved at man gir uttrykk for at man er lite eller svært lite interessert i lokale media.

Det blir videre spurt om hvordan den enkelte forholder seg når man snakker med innflyttere til kommunen som kommer utenfra Trøndelag. Forteller man da om lokale forhold i kommunen uten at de spør først. Andelen som svarer svært ofte eller av og til er noe større i Grong med 83 %, enn i Overhalla med 75 %, mens befolkningen i begge kommuner ligger på nivå med gårdbrukerne i Overhalla. Dette må ses på som en klar indikasjon på at man både har en bevissthet og stolthet i forhold til kommunen.

Som en konklusjon kan man si at svarene totalt sett viser at stedsidentiteten er sterk og den knytter seg til egen kommune. Både den positive interessen for lokale saker i media og det å eksponere sitt forhold til sin kommune overfor andre er jamt over høy og temmelig lik blant alle grupper.

I Norge er regionale analyser og framskrivninger av næringsutvikling formulert innen rammen av det som kalles PANDA-modellen. Gangen i beregningene i modellen er at vi først beregner hvilke produksjonsvolum som er aktuelle innen de ulike produksjonssektorene definert i Statistisk Sentralbyrås sektorinndeling. Så beregnes det hvilken sysselsetting som må til for å produsere dette volumet. I modellen foretas beregningene basert på en oppdeling i 50 sektorer mens i de resultatene som presenteres her så har vi slått sammen til 9 sektorer. Resultatene kan brytes ned på de enkelte kommuner og i dette prosjektet framlegges det resultater for Grong og Overhalla kommune.

Det er utarbeidet et basisalternativ for Nord-Trøndelag for tiårsperioden 2003-2013. Prognosene viser en nedgang på rundt 2400 sysselsatte, det vil si en reduksjon på rundt 4,4 %, basert på en vekst i total produksjon i volum på vel 12 %. For jordbruket ser vi en reduksjon i sysselsettingen på ca. 1100 sysselsatte, det vil si en reduksjon på 22 %, basert på en vekst i produserte volum på 3,7 %. Til sammenligning hadde vi en reduksjon på rundt 32 % for perioden 1990-2000, slik at takten i nedgangen for sysselsettingen i landbruket reduseres betraktelig.

Utviklingen i primærnæringene i både Grong og Overhalla følger i hovedsak trendene for den fylkesvise utviklingen. Beregningene for Grong viser en reduksjon i 26 sysselsatte for perioden 2003 - 2013. Om denne nedgangen innebærer et tilsvarende antall tapte kvoter og nedlagte produksjonsenheter for kommunen, vil det primærnæringsrelaterte fagmiljøet svekkes. Multiplikatorvirkningene er beregnet til at det ligger 1,23 sysselsatte i andre næringer bak hver sysselsatt i landbruket når man reduserer produksjon og sysselsetting parallelt. En reduksjon av denne typen vil gi de største multiplikatorvirkninger på det minst ønskelige området, nemlig i den kunnskapsintensive del av servicenæringene.

Men om man klarer å styre aktiviteten slik at man opprettholder (eller øker) produksjonskvantaene slik at det blir større og mer kostnadseffektive bruk, så kan den utvikling som er beregnet gi en styrking av primærnæringenes konkurranseevne i kommunen.

Volumproduksjon i landbruket kjennetegnes ved at den generer store pengebeløp i den regionale økonomien og beregningene av sysselsettingsutviklingen legger til grunn at volumproduksjonen økes.

Situasjonen for Overhalla kommune er i prinsippet den samme som for Grong. Imidlertid er det slik at landbrukssegmentet er større om noe mer robust i Overhalla. Videre har kommunen en større industrisektor og deler av denne har interessante kunnskapsmessige koblinger til primærnæringene. Problemstillingene rundt endringer i sysselsetting og i volumproduksjon i landbruket er de samme hvor en viss økning er nødvendig om sysselsettingsanslaget skal holde og konkurranseevnen utvikles.

2. Resultater fra undersøkelsen om framtida for jordbruket i Grong og Overhalla

Det spørreskjemaet vi brukte ved utsendelsen høsten 2004 har mange av de samme spørsmålene som ble brukt i undersøkelsen i 1993. I undersøkelsen vi gjennomførte i 2004, ble det spurt om opplysninger for året 2003, mens i undersøkelsen som ble gjennomført i 1993 ble det spurt om resultater fra 1992, slik at det har gått 11 år fra den første undersøkelsen ble gjennomført og til den vi har gjennomført nå. På samme måte som forrige gang er gårdsbruk definert ved at enheten er oppført i produksjonstilleggsregisteret.

I Grong kommune var 116 gårdsbruk oppført i produksjonstilleggsregisteret i 1992, og 100 gårdsbruk i 2003. Vi fikk inn svar fra 69 gårdsbruk, det vil si at svarprosenten for undersøkelsen var 69 %, mens den tilsvarende svarprosenten i 1992 var 55,3 %. Når det gjelder Overhalla kommune, så hadde den 180 gårdsbruk i produksjonstilleggsregisteret i 1992, og dette hadde sunket til 167 gårdsbruk i 2003. Svarprosenten i 1992 var på 75,5 %, og i 2003 på 75,4 %. Datainnsamlingen i de to kommunene er gjort i et nært samarbeid med landsbrukskontorene i kommunene. Totalt sett har undersøkelsen en svarprosent på rundt 73 %, noe som må sies å være svært bra. Nærmere opplysninger om hvordan utsendelse og svarprosent har vært framgår av tabell 2.1.

Tabell 2.1 Antall gårdsbruk med i undersøkelsen

	Grong			Overhalla		
	Antall	Antall svar	Svar i %	Antall	Antall svar	Svar i %
Gårdsbruk i 1992	116	62	55.3%	180	136	75.5%
Gårdsbruk i 2003	100	69	69.0%	167	126	75.4%

Tabell 2.2 viser resultatene fra spørsmålet om hvem som er hovedansvarlig for drifta av gården. Med hovedansvarlig menes den som legger ned den største arbeidsinnsatsen og peker slik sett ikke mot formell eier. Resultatene har gått i samme retning i begge kommuner i den forstand at andelen av menn som hovedansvarlig for drifta av gården har økt i løpet av de 11 årene som har gått mellom gjennomføring av undersøkelsene. Resultatene har også jevnet seg ut mellom kommunene slik at nå er det svært nær 2/3 av alle gårdsbruk hvor menn er hovedansvarlig for drifta av gården, mens om lag 5 % kvinner har hovedansvaret. Dette vil si

at mann og kvinne sammen som ansvarlige har gått ned. Allerede i dette spørsmålet finner vi den samme trenden som går igjen i hele undersøkelsen, nemlig en sterkere spesialisering. Gårdsdrift som et samarbeidsprosjekt innen familien er i ferd med å avta ytterligere og trenden peker i retning av at mannen blir en mer spesialisert gårdbruker mens kvinnen i større grad søker arbeid utenfor gårdsdrifta.

Tabell 2.2 Hovedansvarlig for drifta av gården

2003 Hovedansvarlig for drifta av gården	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Mann og kvinne sammen	18	26.1%	35	27.8%
Mann	47	68.1%	85	67.5%
Kvinne	4	5.8%	6	4.8%
Total	69	100.0%	126	100.0%
1992				
Mann og kvinne sammen	20	32.3%	56	41.2%
Mann	38	61.3%	78	57.4%
Kvinne	4	6.5%	2	1.5%
Total	62	100.0%	136	100.0%

Av tabell 2.3 framgår det i hvor stor grad gårdbrukeren har ektefelle/samboer. Her har det skjedd relativt lite de siste årene og andelen som har ektefelle/samboer har i begge kommunene sunket litt, men forskjellen i struktur mellom kommunene er i hovedsak den samme, det vil si at andelen gårdbrukere som har ektefelle/samboer boende på gården er snaut 10 % høyere i Overhalla enn i Grong kommune. En årsak til dette kan ligge i at det er enklere med alternative arbeidsplasser innen dagpendlingsavstand for ektefellene i Overhalla kommune enn i Grong.

Tabell 2.3 Har ektefelle/samboer

2003 Har ektefelle/samboer	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Har ektefelle/samboer	49	71.0%	101	80.2%
Har ikke ektefelle /samboer	20	29.0%	25	19.8%
Total	69	100.0%	126	100.0%
1992				
Har ektefelle/samboer	46	74.2%	112	82.4%
Har ikke ektefelle /samboer	16	25.8%	24	17.6%
Total	62	100.0%	136	100.0%

Når det gjelder alder til hovedansvarlig for drifta og alder til ektefelle/samboer, så framgår dette av tabell 2.4. Her viser det seg at gjennomsnittsalderen for den som har hovedansvaret for drifta har økt litt og ligger nå på rundt 46 år. Alder til ektefelle/samboer har økt noe mer, slik at gjennomsnittsalderen nå er nær den samme for ektefelle/samboer som for hovedansvarlig for drifta. Årsaken til dette kan ligge i at kvinner i større grad reiser ut og tar utdanning før de flytter tilbake.

Tabell 2.4 Alder til hovedansvarlig og til ektefelle/samboer

Alder til hovedansvarlig	Grong		Overhalla	
	Gjennom- snitt	Antall	Gjennom- snitt	Antall
2003	46.4	N=69	45.5	N=126
1992				
	45.4	N=62	42.6	N=136
Alder til ekte- felle/samboer	Grong		Overhalla	
	Gjennom- snitt	Antall	Gjennom- snitt	Antall
2003	46.3	N=49	45.3	N=102
1992				
	43.3	N=46	41.7	N=112

I en undersøkelse gjennomført av Senter for Bygdeforskning med tittelen ”Trønderbonden” (Storstad, Rye og Almås, 2004) så har Norsk Senter for Bygdeforskning gjennomført en

spørreundersøkelse om trender i norsk landbruk hvor man stiller en del av de samme spørsmålene til gårdbrukere i Sør- og Nord-Trøndelag samt et utvalg av gårdbrukere i hele Norge. I denne undersøkelsen finner man at gjennomsnittsalderen for gårdbrukere i Nord-Trøndelag er 48,5 år, i Sør-Trøndelag 50,1 år og et gjennomsnitt for Norge på 50 år. Dette viser at gårdbrukerne i Grong og Overhalla kommuner er noe yngre enn både gjennomsnittet i Nord-Trøndelag og resten av landet, noe som vi må se på som en fordel.

I vår undersøkelse har vi også spurt om antall barn under 18 år som bor på gården. Her viser resultatene stor stabilitet i Grong kommune ved at det på rundt 57 % av gårdsbrukene ikke bor barn under 18 år. I Overhalla så har det skjedd en endring ved at det i 1992 bare var 41 % av gårdsbrukene hvor det ikke bodde barn, mens det i 2003 nå er ingen barn på halvparten av gårdsbrukene, jamfør tabell 2.5.

Tabell 2.5 Barn under 18 år bosatt på gården

Barn under 18 år	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
0	39	57.4%	63	50.0%
1	9	13.2%	15	11.9%
2	8	11.8%	34	27.0%
3	10	14.7%	12	9.5%
4	2	2.9%	2	1.6%
1992				
0	35	56.5%	56	41.2%
1	9	14.5%	26	19.1%
2	14	22.6%	24	17.6%
3	4	6.5%	26	19.1%
4			4	2.9%

I tabell 2.6 kartlegges i hvilken grad det leies inn hjelp for å gjennomføre drifta på gårdsbruket. Her har det skjedd relativt betydelige endringer i løpet av 11 år, i den forstand at leid hjelp innen avløserordningen har gått ned. Tallene for Grong og Overhalla viser et gjennomsnitt på henholdsvis 3,9 og 3,5 månedsverk for 1992, mens tilsvarende tall er 2,4 og 2,6 månedsverk i 2003. Den samme tendensen ser vi også når det gjelder fast leid hjelp utenfor avløserordningen hvor reduksjonen i Grong kommune har vært kraftig fra et snitt på 8,8 månedsverk i 1992 til 3,3 i 2003 mens reduksjonen i Overhalla har vært mindre. Når det gjelder tilfeldig leid hjelp utenfor avløserordninga så er endringene små med en viss tendens mot økning, fra 1,6 månedsverk i 1992 til 2,0 månedsverk i 2003 for Overhalla kommune.

Tabell 2.6 Innleid hjelp til drifta

Leid hjelp i avløserordninga Månedsverk	Grong		Overhalla	
	Gjennomsnitt	Antall	Gjennomsnitt	Antall
2003	2.4	N=47	2.6	N=69
1992	3.9	N=41	3.5	N=84
Fast leid hjelp utenfor avløserordninga Månedsverk	Grong		Overhalla	
2003	Gjennomsnitt	Antall	Gjennomsnitt	Antall
	3.3	N=10	6.6	N=22
1992	8.8	N=9	7.3	N=17
Tilfeldig leid hjelp utenfor avløserordninga Månedsverk	Grong		Overhalla	
2003	Gjennomsnitt	Antall	Gjennomsnitt	Antall
	1.7	N=26	2.0	N=45
1992	1.7	N=24	1.6	N=59

Årsakene til dette er for det første at støtten til leid hjelp i avløserordningen relativt sett har gått ned i løpet av de siste årene og at spesialiseringen av produksjonen har økt.

Avløsertilskuddet har vært konstant på omlag 50 000 kroner i mange år, det vil si at det reelt sett har gått ned. Dette tilskuddet gir nå ca tre månedsverk. Det har også blitt vanskeligere å få tak i avløserne. Gårdbrukerne har i stor grad trappet ned ordninger med avløseringer til å leie helgeavløserne. Det vil si at de nå gjerne bare leier hjelp for det de mottar i tilskudd, mens de før kunne bruke mer gjennom avløseringen.

For Grong kommune er det flere gårdbrukere som leier hjelp både innenfor og utenfor avløserordninga i 2003 sammenlignet med 1992 mens antall månedsverk man faktisk leier inn er til dels betydelig redusert. I Overhalla kommune er bruken av leid hjelp noe redusert mens det volum av hjelp man faktisk leier inn er redusert litt. Et interessant trekk er at forskjellen vi

fant mellom kommunene i 1992 nå er i ferd med å jevnes ut både når det gjelder hyppighet til å bruke leid hjelp og mengden av den hjelp som faktisk leies inn.

I Grong er det videre blitt færre grønnsaksprodusenter. Dette er arbeidsintensiv produksjon, og nedgangen i den kan forklare en del av nedgangen i leid hjelp. Grong har også fått noen samdrifter. I en samdrift får de tilskudd for å avløse hverandre, og de bruker derfor ikke avløsere utenfra. Sammen med dette kan det faktisk at det er noe større bruk i Overhalla, forklare hvorfor nedgangen er større i Grong enn i Overhalla.

Tabellene 2.7 – 2.12 forteller om den utvikling i produsert volum som har funnet sted i de to kommunene fra 1992 til 2003. Fortsatt er det slik at melkeproduksjon og den produksjon av kjøtt som følger med melkeproduksjonen er bærebjelken i jordbruket i Grong og Overhalla kommuner. Antall melkeproduksjonsbruk har økt fra 31 til 35 i Grong kommune mens den har gått ned fra 71 til 65 bruk i Overhalla kommune. Sett i forhold til den takt for nedlegging av gårdsbruk i Nord-Trøndelag så er utviklingen i Grong og Overhalla til sammen stort sett stabil når det gjelder antall bruk. Det som derimot har økt betydelig er den gjennomsnittlige melkeproduksjonen. Den har gått opp fra rundt 85 000 kg i 1992 til 101 000 kg i 2003 i Grong kommune og fra 100 000 kg i 1992 til 120 000 kg i 2003 i Overhalla kommune. Fra undersøkelsen til Senter for Bygdeforskning framgår det at gjennomsnittlig melkekvote i 2003 i Nord-Trøndelag er 95 000 kg, og rundt 90 000 kg som et gjennomsnitt for Norge. Dette innebærer at både Grong og særlig Overhalla preges av det vi kan si er større produksjonsheter.

I Overhalla har man sett at det er de små som slutter, og det har vært en god del kjøp av kvoter. Vi ser også at kommunene (kanskje spesielt Overhalla) har et miljø av dyktige og ekspansive gårdbrukere som gjør nytte av hverandre gjennom kunnskapsutveksling, og som har interesse for oppkjøp av kvoter og ekspansjon.

Tabell 2.7 Leveranser av melk

Gjennomsnittlig kg melk levert	Grong		Overhalla	
	Gjennomsnitt	Antall	Gjennomsnitt	Antall
2003	101417.4	N=35	119889.1	N=65
1992	85286.1	N=31	99590.2	N=71

Utviklingen når det gjelder produksjon av slaktegris i volum er dramatisk i den forstand at gjennomsnittsproduksjonen er mer enn fordoblet både i Grong og Overhalla kommuner. Når det gjelder Grong kommune så er antall brukere redusert fra 7 i 1992 til 2 i 2003 mens antall brukere i Overhalla er det samme, det vil si 11 på begge de to telletidspunktene. De samme strukturelle trekk finner vi for produksjon av smågris hvor denne produksjonen ikke lenger foregår i Grong, mens antall produsenter i hovedsak er opprettholdt i Overhalla samtidig som gjennomsnittsproduksjonen har økt kraftig.

Tabell 2.8 Leveranser av slaktegris

Gj. sn. antall slaktegris	Grong		Overhalla	
	Gjennomsnitt	Antall	Gjennomsnitt	Antall
2003	657.0	N=2	604.2	N=11
1992	212.9	N=7	315.7	N=11

Tabell 2.9 Leveranser av smågris

Gj. sn. antall smågris	Grong		Overhalla	
	Gjennomsnitt	Antall	Gjennomsnitt	Antall
2003	0	N=0	267.7	N=3
1992	140.0	N=3	37.3	N=4

Interessant er det også å se at produksjonen av sau og lam i hovedsak er opprettholdt når det gjelder antall gårdsbruk og økt kraftig når det gjelder størrelsen på besetningene fra 1992 til 2003.

Tabell 2.10 Leveranser av sau og lam

Gj. sn. antall sau og lam	Grong		Overhalla	
	Gjennom-snitt	Antall	Gjennom-snitt	Antall
2003	155.8	N=13	245.9	N=7
1992	112.1	N=12	124.5	N=9

For aktiviteter i skogen er det slik at antall gårdsbruk som leverte tømmer i 2003 er betydelig redusert i forhold til tallet for 1992, men på den annen side er det slik at de som faktisk leverer, i gjennomsnitt leverer mer. Reduksjonen av antall brukere er ikke så stor i Grong som i Overhalla, dette kommer trolig av at både eiendommene og driftskvantaene i gjennomsnitt er større i Grong. I Overhalla har man mer tradisjonell gårdsskogdrift og denne er kraftig redusert, det vil si at det ble levert tømmer fra 76 gårdsbruk i 1992 mens det kun er 32 gårdsskogbruk som leverer i 2003. På den annen side har leveransene økt fra om lag 250 m³ i 1992 til rundt 400 m³ i 2003. Denne utviklingen skyldes både markedsbestemte forhold og at hogstmaskiner i større grad har overtatt som driftsform.

Når det gjelder skogseiendommer så har antallet gårdsbruk med skogseiendom økt i Grong, noe som i hovedsak henger sammen med at de har relativt sett flere gårdsbruk med i undersøkelsen. Når det gjelder Overhalla så har antall gårdsbruk med skog redusert noe, dette kan tyde på at det har foregått en form for salg/sammenslåing av skogseiendommer i kommunen, spesielt ettersom også den gjennomsnittlige størrelsen på eiendommen også har økt.

Tabell 2.11 Leveranser av tømmer

Gj. sn. antall m ³ tømmer levert	Grong		Overhalla	
	Gjennom-snitt	Antall	Gjennom-snitt	Antall
2003	552.6	N=28	404.9	N=32
1992	345.8	N=40	256.2	N=76

Tabell 2.12 Antall mål produktiv skog

Gj. sn. antall mål produktiv skog	Grong		Overhalla	
	Gjennomsnitt	Antall	Gjennomsnitt	Antall
2003	1423.4	N=60	1078.7	N=91
1992	1128.3	N=54	881.5	N=115

Tabell 2.13 viser hva gårdbrukerne har svart på spørsmålet om endringer i produksjonsvolum i løpet av de 5 siste årene. Sett i forhold til de resultatene som er vist i tidligere tabeller om hva som har skjedd for de enkelte landbruksproduksjoner, så må vi forvente at en relativt stor del av gårdbrukerne svarer at de har økt produksjonen de siste 5 årene sett i forhold til år 2003. Dette går også fram av tabell 2.13 hvor 43,5 % av gårdbrukerne i Grong kommune og 50 % av gårdbrukerne i Overhalla kommune svarer at de har økt produksjonen de 5 siste årene. Kun rundt 10 % har redusert produksjonen, mens vel 40 % av gårdbrukerne svarer at de ikke har endret produksjonen de 5 siste årene. Strukturen i tallene har endret seg en del i forhold til 1992 hvor det var klart færre som hadde økt produksjonen fra 1987 til 1992, det vil si 19,4 % i Grong og 26,5 % i Overhalla mens en klart større andel hadde redusert produksjonen. Dette viser at resultatene i tabell 2.13 er konsistent med resultatene i tabellene som viser produksjonsutviklingen for de enkelte produksjonene.

Tabell 2.13 Endringer i produksjonsvolum

Endret produksjonsvolum siste 5 år 2003	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Økt produksjon	30	43.5%	63	50.0%
Redusert produksjon	8	11.6%	11	8.7%
Ikke endret produksjon	31	44.9%	52	41.3%
Total	69	100.0%	126	100.0%
1992				
Økt produksjon	12	19,4%	36	26,5%
Redusert produksjon	19	30,6%	21	15,4%
Ikke endret produksjon	31	50,0%	76	55,9%
Ikke besvart			3	2,2%
Total	62	100,0%	136	100,0%

Når det gjelder spørsmålene om planer om nye aktiviteter, så er resultatene fra 2003 på noen felter relativt like med resultatene i 1992. Dette gjelder spesielt andelen av gårdbrukere som ikke hadde tenkt på nye produksjonsaktiviteter og andelen ligger her relativt stabilt på vel 60 % både i 2003 og i 1992. Forskjellen fra 1992 til 2003 er at noen flere gårdbrukere nå har kommet så langt med sine planer at de er satt i prøvedrift. Resultatene framgår av tabell 2.14.

Tabell 2.14 Planer om nye produksjonsaktiviteter

Planer om nye produksjonsaktiviteter 2003	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Ikke tenkt på nye produksjonsaktiviteter	43	62.3%	79	62.7%
Ja, tenkt på (har en konkret ide)	14	20.3%	23	18.3%
Ja, planlagt (utført faktisk planarbeid)	2	2.9%	7	5.6%
Ja, satt i prøvedrift	10	14.5%	17	13.5%
Total	69	100.0%	126	100.0%
1992				
Ikke tenkt på nye produksjonsaktiviteter	41	66,1%	86	63,2%
Ja, tenkt på (har en konkret ide)	11	17,7%	33	24,3%
Ja, planlagt (utført faktisk planarbeid)	3	4,8%	5	3,7%
Ja, satt i prøvedrift	6	9,7%	11	8,1%
Ikke besvart	1	1,6%	1	,7%
Total	62	100,0%	136	100,0%

Når det gjelder hvilken næring som er aktuell for nye produksjonsaktiviteter så er det fortsatt slik at jordbruk og service/turisme er de to klart viktigste sektorene. Resultatene er mye jevnere mellom kommunene i 2003 enn i 1992 når det gjelder jordbruk. Totalt sett så viser tallene en relativt stabil tendens om at man ser på jordbruksnæringen og spesielt tilleggsnæringer i forhold til denne som et interessant supplement til jordbruksproduksjonen for de som det er aktuelt å sette i gang med ny næringsaktivitet. Service/turisme er fortsatt et aktuelt felt å satse på for nye produksjonsaktiviteter og det er fortsatt jakt, friluft- og fiskeaktiviteter som er de mest aktuelle.

Når det gjelder årsak til hvorfor man ikke kom i gang med nye produksjonsaktiviteter, så er det fortsatt slik at økonomiske argumenter som at man faktisk ikke har penger til utvikling eller at det er såpass stor risiko involvert at man ikke tør, er viktige. Det at gårdbrukeren ikke har anledning til å kombinere ny satsing med gårdsdrifta er redusert noe, men det er slik at andre årsaker også har en relativt høy andel både i 1992 og 2003 slik at det er vanskelig å trekke helt klare konklusjoner om dette.

Tabell 2.15 Aktuell bransje for nye produksjonsaktiviteter

Aktuell bransje/næring for nye produksjonsaktivitet er 2003	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Jordbruk	9	37.5%	18	37.5%
Skogbruk			3	6.3%
Fiske	1	4.2%	1	2.1%
Industri	1	4.2%	4	8.3%
Service/turisme	12	50.0%	16	33.3%
Service, andre tiltak	1	4.2%	6	12.5%
Total	24	100.0%	48	100.0%
1992				
Jordbruk	3	15.0%	25	51.0%
Skogbruk	4	20.0%	3	6.1%
Fiske		0.0%	2	4.1%
Industri	1	5.0%	2	4.1%
Service/turisme	9	45.0%	13	26.5%
Service, andre tiltak	3	15.0%	4	8.2%
Total	20	100.0%	49	100.0%

Tabell 2.16 Årsaker til manglende iverksetting av nye produksjonsaktiviteter

Hvorfor ikke iverksatt ny produksjonsaktivitet 2003	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Ikke økonomi til utvikling	5	25.0%	15	36.6%
Stor økonomisk risiko ved drift	4	20.0%	3	7.3%
Ikke tid for kombinasjon med jordbruk	6	30.0%	15	36.6%
Andre årsaker	5	25.0%	8	19.5%
Total	20	100.0%	41	100.0%
1992				
Ikke økonomi til utvikling	4	23.5	12	26.1
Stor økonomisk risiko ved drift	1	5.9	4	8.7
Ikke tid for kombinasjon med jordbruk	9	52.9	16	34.8
Andre årsaker	3	17.6	14	30.4
Total	17	100.0	46	100.0

En viktig problemstilling for hvordan gårdsdrifta kommer til å utvikle seg i Grong og Overhalla kommuner henger sammen med hvordan videreføring av aktivitetene vil skje. I tabell 2.17 finner vi svarene på hva gårdbrukerne svarer om videreføring av gårdsdrifta. Her er det fortsatt slik at en betydelig del av gårdbrukerne svarer at barna trolig vil overta gårdsdrifta, det er 47,8 % i Grong og 64,3 % i Overhalla som svarer dette. Dette må også ses i sammenheng med at 10,1 % i Grong og 7,1 % i Overhalla svarer at andre slektninger vil overta. Totalt sett ligger svarene på at rundt 60 % av gårdbrukerne mener at gården vil bli drevet innen slekta. Tilsvarende spørsmål ga en svarprosent på rundt 80 % i 1992.

I 2003 er det videre slik at 17,4 % i Grong og 10,3 % i Overhalla svarer at gården vil bli solgt (ut av slekta) og drifta vil bli videreført mot at rundt 3 % ga tilsvarende svar i 1992. Her finner vi at det klart har vært en holdningsendring i løpet av de 11 årene fra 1992 til 2003 i den forstand at en klart større andel av gårdbrukerne ser for seg at gården kan bli solgt ut av familien. På spørsmålet om å bruke gården som tilleggsjord til annen gårdsdrift øker også svarprosenten en del fra rundt 5 % i 1992 til om lag 11 % i 2003. Det er videre meget interessant å se at det fortsatt er en svært lav andel av gårdbrukerne som tror at drifta på gårdsenheten vil opphøre og at gården vil bli lagt brakk. Kun rundt 2 % gir dette svaralternativet både i 1992 og 2003.

Tabell 2.17 Videreføring av gårdsdrifta

Videreføring av gårdsdrifta 2003	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Barn vil trolig overta	33	47.8%	81	64.3%
Andre slektninger vil overta	7	10.1%	9	7.1%
Gården blir solgt og drifta videreført	12	17.4%	13	10.3%
Gården blir brukt til tilleggsjord	8	11.6%	14	11.1%
Drifta opphører og gården lagt brakk	2	2.9%	2	1.6%
Andre muligheter	5	7.2%	7	5.6%
Ikke besvart	2	2.9%		
Total	69	100.0%	126	100.0%
1992	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Barn vil trolig overta	45	72.6%	103	75.7%
Andre slektninger vil overta	4	6.5%	13	9.6%
Gården blir solgt og drifta videreført	2	3.2%	3	2.2%
Gården blir brukt til tilleggsjord	4	6.5%	4	2.9%
Drifta opphører og gården lagt brakk	2	3.2%	2	1.5%
Andre muligheter	4	6.5%	7	5.1%
Ikke besvart	1	1.6%	4	2.9%
Total	62	100.0%	136	100.0%
Videreføring av gårdsdrifta 1992	Clay county		Polk county	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Barn vil trolig overta	36	48.6%	29	35.8%
Andre slektninger vil overta	3	4.1%	3	3.7%
Gården blir solgt og drifta videreført	13	17.6%	16	19.8%
Gården blir brukt til tilleggsjord	14	18.9%	24	29.6%
Drifta opphører og gården lagt brakk	2	2.7%	5	6.2%
Andre muligheter	4	5.4%	3	3.7%
Ikke besvart	2	2.7%	1	1.2%
Total	74	100.0%	81	100.0%

I rapporten fra Senter for Bygdeforskning så har man stilt lignende spørsmål, men formuleringen er noe annerledes slik at svarprosentene ikke kan sammenlignes direkte. I

denne rapporten har man spurt om mest sannsynlig alternativ for eget bruk om 20 år. Totalt sett finner vi i rapporten fra Senter for Bygdeforskning en større optimisme i Nord-Trøndelag sammenlignet med både Sør-Trøndelag og sammenlignet med tall for Norge totalt sett.

I tabell 2.17 har vi også tatt inn resultatene fra to amerikanske counties i Minnesota, Clay county og Polk county, som var med i undersøkelsen fra 1992. Disse to områdene var rimelig representative for gårdsdrift i Minnesota i USA og her er resultatene at klart færre gårdbrukere trodde at barn eller andre slektninger ville overta gårdsdrifta, men klart flere mente ville at gården ville bli solgt eller at gården ville bli brukt som tilleggsjord. Disse resultatene er fra et jordbruksområde hvor vi har klart større enheter og en klart større grad av markedstilpasning enn vi har i Norge. Det interessante er at i perioden 1992 til 2003 så har vi nettopp sett de samme utviklingstrekkene i norsk jordbruk med en utvikling mot større og mer spesialiserte enheter som også i større grad får markedstilpasning med et klart større kostnadspress i forhold til drifta.

I tabell 2.18 ser vi resultatene fra spørsmålet om hva gårdbrukeren tror om bosted/arbeid om gårdsdrifta opphører. Her er resultatene både fra 1992 og 2003 rimelig like i den forstand at over 80 % av gårdbrukerne svarer at husholdningen vil bli boende på gården. I tabell 2.19 er det spurt om husholdningens inntekter utenom gårdsdrifta og her ser vi en klar økning i at gårdbrukernes husholdning i 2003 i større grad svarer at man har nok inntekt fra biyrke sammenlignet med svarene fra 1992. Klart færre mener det er mulig å finne en ny arbeidsplass i dagpendlingsavstand samt at ukependling verken i 1992 eller 2003 ser ut til å være et særlig aktuelt alternativ. Om vi ser samlet på resultatene av de som svarer arbeidsledighetstrygd/andre trygdeordninger samt at pensjonisttilværelsen er en aktuell inntektskilde så ligger resultatene her på fra rundt 25 til 30 % av svarene både i 1992 og 2003 uten at det er enkelt å finne helt klare trekk eller tendenser i tallene.

Tabell 2.18 Bosted og arbeid om gårdsdrifta opphører

Bosted/arbeid om gårdsdriften opphører 2003	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Husholdningen blir boende på gården	59	85.5%	106	84.1%
Husholdningen flytter	8	11.6%	16	12.7%
Ikke besvart	2	2.9%	4	3.2%
Total	69	100.0%	126	100.0%
1992	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Husholdningen blir boende på gården	55	88,7%	122	89,7%
Husholdningen flytter	4	6,5%	8	5,9%
Ikke besvart	3	4,8%	6	4,4%
Total	62	100,0%	136	100,0%

Tabell 2.19 Husholdningens inntekter utenom gårdsdrifta

Husholdningens inntekter utenom gårdsdrifta 2003	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Nok inntekt fra byrke	29	42.0%	54	42.9%
Finner ny arbeidsplass - dagpendling	14	20.3%	35	27.8%
Finner ny arbeidsplass - ukependling eller sjeldnere			4	3.2%
Arbeidsledighetstrygd/ andre trygdeordninger	9	13.0%	8	6.3%
Pensjonist	13	18.8%	20	15.9%
Ikke besvart	4	5.8%	5	4.0%
Total	69	100.0%	126	100.0%
1992	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Nok inntekt fra byrke	15	24,2%	32	23,5%
Finner ny arbeidsplass - dagpendling	23	37,1%	52	38,2%
Finner ny arbeidsplass - ukependling eller sjeldnere	2	3,2%	3	2,2%
Arbeidsledighetstrygd/ andre trygdeordninger	2	3,2%	18	13,2%
Pensjonist	14	22,6%	12	8,8%
Ikke besvart	6	9,7%	19	14,0%
Total	62	100,0%	136	100,0%

I tabell 2.20 spørres det om husholdningen har et realistisk flyttealternativ. Her har andelen ja-svar gått opp fra 4,8 % for Grong og 4,4 % for Overhalla i 1992 til 11,6 % for Grong og 11,9 % for Overhalla i 2003. Det synes klart i hvilken retning utviklingen går, men det må bemerkes at det faktiske antallet som svarer ja til å ha et realistisk flyttealternativ fortsatt er lavt.

Tabell 2.20 Vurdering av realistiske flyttealternativ

Har husholdningen et realistisk flyttealternativ pr i dag?	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
2003				
Ja	8	11.6%	15	11.9%
Nei	59	85.5%	108	85.7%
Ikke besvart	2	2.9%	3	2.4%
Total	69	100.0%	126	100.0%
1992				
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Ja	3	4,8%	6	4,4%
Nei	50	80,6%	124	91,2%
Ikke besvart	9	14,5%	6	4,4%
Total	62	100,0%	136	100,0%

I tabell 2.21 er det spurt om investeringsaktivitetene de siste 5 årene og resultatene viser at når det gjelder større investeringer (det vil si at investeringsprosjektet er på mer enn kr 100 000) så har aktivitetene her gått klart ned, det vil si at 43,5 % i Grong og 36,8 % i Overhalla svarte at de ikke hadde gjennomført større investeringer i året mens dette tallet økte til 66,7 % i Grong og 58,7 % i Overhalla i 2003. Det er fortsatt slik at de faktiske investeringer er større i Overhalla enn i Grong. Vi ser at det er økninger i produksjonen, men at investeringsnivået likevel er lavere. Årsaken til dette kan ligge i bedre kapasitetsutnyttelse.

Tabell 2.21 Større investeringer i driftsbygningene de siste 5 åra

Større investeringer i driftsbygningene de siste 5 åra	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
2003				
Nei	46	66.7%	74	58.7%
Ja, en gang	15	21.7%	27	21.4%
Ja, flere ganger	8	11.6%	25	19.8%
Total	69	100.0%	126	100.0%
1992				
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Nei	27	43,5%	50	36,8%
Ja, en gang	25	40,3%	47	34,6%
Ja, flere ganger	8	12,9%	37	27,2%
Ikke besvart	2	3,2%	2	1,5%
Total	62	100,0%	136	100,0%

3. Regional identitet i Grong og Overhalla

3.1 Innledning

Dette prosjektet gjennomføres innen rammen av KS sitt program om kommunestruktur i Nord-Trøndelag. Som det er redegjort for i rapporten så dreier denne seg om en oppfølging av de tidligere undersøkelser om framtida for jordbruket i Grong og Overhalla. Andre prosjekter innen dette programmet vil gå nærmere inn på studier av regional utvikling og identitet og tilhørighet i Midtre Namdal. Men siden mulighetene for å ta inn data som dreier seg om identitet og tilhørighet i dette prosjektet også er tilstede har vi gjort det som et tillegg til undersøkelsen om framtida for jordbruket.

Når problemstillingen dreier seg om identitet og tilhørighet til kommuner, så må vi ha en oppfatning om hva vi legger i begrepet kommune som sted. Det vanligste er å dele stedsbegrepet (her ser vi på kommune som sted) i tre deler:

1. Sted ut fra fysiske og produksjonsmessige betraktninger.

Her ser vi spesielt på hvilken produksjon som foregår, hvilke klimatiske forhold man har på stedet og andre geografiske og regionaløkonomiske karakteristikk.

2. Sted som samhandlingsarena.

Dette perspektivet tar utgangspunkt i hvilken menneskelig samhandling som foregår på stedet. Dette gjelder både mellom individer og mellom individer og institusjoner.

3. Sted sett i forhold til stedsfølelse/stedsidentitet.

Her ser vi på hvordan mennesker identifiserer seg med steder ved å leve på dem og hvilken vekt man legger på disse opplevelsene.

I de spørsmål som er stilt i denne delen av prosjektet er det lagt vekt på å si noe om hvilken stedsidentitet, det vil si hvilken identitet folk har i forhold til sin kommune. Dette vil si at vi nærmere går inn på hvordan den enkelte identifiserer seg med det stedet man bor på og

hvilken tilhørighet og trivsel dette gir. Med stedsidentitet her legger vi ikke vekt på hvordan den enkelte vurderer den kommunale organisasjonen som serviceyter. Tanken bak dette er at hvis den enkelte innbygger har en sterk positiv opplevelse av identitet til sin egen kommune, så vil man bryte opp positive relasjoner ved å slå sammen kommuner. I denne undersøkelsen og de betraktninger som kommer i forhold til den, vil vi ikke gå inn på hvilke andre argumenter man har verken for eller mot sammenslåing av kommuner, men kun se på hva problemstillingene rundt stedsidentitet for de enkelte innbyggere har å si. Det pekes ofte på fem hovedargumenter når det gjelder synspunkter om man skal slå sammen kommuner eller ikke:

1. Økonomiske argumenter i tilknytning til kommunal drift.
2. Argumenter omkring kompetanseutveksling og kunnskapsbygging både som en del av den kommunale administrasjon og som et argument for å fremme regional vekst og utvikling.
3. Økt innflytelse: Argumentasjonen går på at flere kommuner sammen vil kunne øke innflytelsen i kraft av større tyngde.
4. Stedsidentitet.
5. Regionalt samarbeid om næringsutvikling.

3.2 Nærmere om stedsidentitet

I et større EU-prosjekt, BISER: Benchmarking the Information Society: E-Europe Indicators for European Regions, er det gitt ut en rapport, *Regional identity in the information society*, (Milard and Christensen, 2004). I denne rapporten er det gitt uttrykk for at man kan karakterisere regional identitet på to måter:

Direkte:

Ved å spørre den enkelte innbygger i hvilken grad man faktisk føler identitet overfor den region (kommune) det gjelder.

Indirekte metoder:

Man kan spørre den enkelte om hvordan man forholder seg til regional informasjon og regionale media.

Man kan spørre om hvilke preferanser den enkelte har for å bli i regionen.

Det er gjennomført noen undersøkelser om regional identitet i Norge, for eksempel av Baldersheim (2002) som har sett på variasjoner i regional identitet og politisk kultur i fire fylker på Østlandet. Baldersheim definerer i dette prosjektet regional identitet som opplevd forankring i eller i tilknytning til fylket en bor i. Identitet blir her altså sett på som et subjektivt fenomen, det vil si hvilke følelser for stedet den enkelte synes å ha. I undersøkelsen til Baldersheim blir personer bedt om å rangere steder i forhold til hvilken identitet man faktisk føler og dette fungerer metodemessig greit.

I vårt prosjekt så er problemstillingene rundt rangering av områder ikke så sentral, men vi har sett på det som viktigere å kartlegge holdninger og stedsidentitet til den kommune man faktisk bor i. Vi har derfor valgt å bruke indikatorer på regional identitet. I prosjektet hadde vi allerede spurt om hvilke preferanser og muligheter den enkelte har for å bo eller flytte ut av regionen og i tillegg har vi lagt inn spørsmål om holdninger til regionale media og regional informasjon.

3.3 Resultater og metodisk gjennomføring av spørreundersøkelsene

Det ble høsten 2004 foretatt en datainnsamling blant et utvalg av alle innbyggerne i kommunene Grong og Overhalla hvor det ble stilt en del av de samme spørsmålene til dette utvalget som til gårdbrukerne. Det ble trukket et tilfeldig utvalg av 91 innbyggere i Grong kommune og 145 innbyggere i Overhalla kommune og vi fikk svar fra 40 innbyggere i Grong kommune og 57 i Overhalla kommune. Når det gjelder de viktigste kjennetegn ved utvalgene framgår de av tabell 3.1 hvor vi kan se at gjennomsnittsalderen for utvalget er 54,1 år i Grong og 50,7 år i Overhalla. Det er videre rundt 56 % menn i utvalget og 44 % kvinner. Utvalget fordeler seg på yrkeskategorier slik det framgår av tabell 3.1. Vi har trukket utvalget slik at alle gårdbrukere som er registrert i produksjonstilleggsregisteret ble tatt ut, og de da som er registrert til å ha yrke innen jordbruk/skogbruk er da heltids avløsere, skogsarbeidere og

lignende. Siden utvalget gjelder et gjennomsnitt av befolkningen totalt sett over 18 år så har vi en gruppe kalt trygdet/pensjonert og en gruppe arbeidsledig. Når vi ser på resultatene fra tabell 3.1 og sammenligner med alder, kjønnsfordeling og yrkesfordeling fra faktisk statistikk så viser det seg at vårt utvalg passer svært bra med de faktiske forhold.

Tabell 3.1 Kjennetegn ved utvalget som ble trukket blant befolkningen i Grong og Overhalla kommuner, alder, kjønn og yrke

	Grong		Overhalla	
	Gjennomsnitt	Antall	Gjennomsnitt	Antall
Alder	54.1	N=40	50.7	N=57

		Grong		Overhalla		Total	
		Antall	Svar i %	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Kjønn	Mann	22	55.0%	33	57.9%	55	56.7%
	Kvinne	18	45.0%	24	42.1%	42	43.3%
Total		40	100.0%	57	100.0%	97	100.0%

		Grong		Overhalla		Total	
		Antall	Svar i %	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Yrke	Jordbruk/skog bruk	3	7.5%	3	5.3%	6	6.2%
	Industri	1	2.5%	7	12.3%	8	8.2%
	Private servicenæring er	6	15.0%	11	19.3%	17	17.5%
	Offentlig sektor	16	40.0%	23	40.4%	39	40.2%
	Trygdet/pensjonert	12	30.0%	10	17.5%	22	22.7%
	Arbeidsledig			1	1.8%	1	1.0%
	Annet	2	5.0%	2	3.5%	4	4.1%
Total		40	100.0%	57	100.0%	97	100.0%

I tabell 3.2 ser vi resultatene når vi har spurt både gårdbrukerne og et utvalg av befolkningen om de har et realistisk flyttealternativ per i dag. For utvalget av befolkningen er det en relativt stor forskjell mellom Grong og Overhalla kommuner i den forstand at en større del av befolkningen i Grong har et realistisk flyttealternativ per i dag. To argumenter for å forklare dette er at Overhalla har en større del av befolkningen i primærnæringene og at Overhalla har en langt større utpendling, særlig til Namsos, som gjør at yrkesmulighetene ved dagpendling er klart større. I tillegg har Grong kommune et større innslag av innflyttere, noe som også

vanligvis er en gruppe med større ustabilitet i flyttemønsteret. Forskjellene er imidlertid ikke så store i den forstand at i utvalget så svarer 16,2 % i Grong ja til om man har et realistisk flyttealternativ og 8,9 % i Overhalla, mens resultatene for gårdbrukerne viser at vel 11 % av denne gruppen har et realistisk flyttealternativ. Konklusjonen totalt sett er at preferansene for å bo i kommunen er meget sterke blant alle grupper av befolkningen i begge kommunene.

Tabell 3.2 Realistisk flyttealternativ

Har husholdningen et realistisk flyttealternativ pr i dag?	Grong		Overhalla	
	Utvalg av befolkningen	Antall	Svar i %	Antall
Ja	6	16.2%	5	8.9%
Nei	31	83.8%	51	91.1%
Total	37	100.0%	56	100.0%
Gårdbrukere	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Ja	8	11.6%	15	11.9%
Nei	59	85.5%	108	85.7%
Ikke besvart	2	2.9%	3	2.4%
Total	69	100.0%	126	100.0%

I nyere forskning blir det lagt vekt på hvordan innbyggerne eksponerer sin identitet både overfor andre og i forhold til lokale media. I tabell 3.3 er det spurt om hva den enkelte sier om seg selv overfor andre man ikke kjenner med hensyn til stedsidentitet. Når det gjelder gårdbrukerne, så er det blant disse slik at de som kommer fra Grong kommune så sier 91,3 % at de legger vekt på at de kommer fra kommunen mens 7,2 % sier at de kommer fra Namdalen og 1,4 % at de kommer fra Nord-Trøndelag. Tilsvarende holdninger for gårdbrukere bosatt i Overhalla er at 84,9 % legger vekt på at de har sin identitet i forhold til Overhalla mens 14,3 % sier at de kommer fra Namdalen og 0,8 % at de kommer fra Nord-Trøndelag.

Når det gjelder det utvalget av befolkningen som er trukket, så er fordelingen av svarene rimelig jevn mellom kommunene hvor 75 % av innbyggerne i Grong legger vekt på at de faktisk kommer fra Grong mens 17,5 % svarer Namdalen og 7,5 % Nord-Trøndelag. Tilsvarende fordeling for utvalget fra Overhalla er at 78,9 % svarer Overhalla, 17,5 % Namdalen og 3,5 % Nord-Trøndelag. Disse resultatene er helt konsistente med svarene i tabell 3.2 og viser at når den enkelte blir bedt om å fortelle hvordan man eksponerer sin stedsidentitet overfor ukjente så er andelen med holdning til kommune litt større for gårdbrukerne enn for utvalget av befolkningen mens tallene totalt sett er høye. Vi har også

kjørt en korrelasjonsanalyse mellom tabell 3.2 og 3.3 som viser at det er signifikant sammenheng mellom de som sier ja til at man har et faktisk flyttealternativ og de som svarer i tabell 3.3 at man enten kommer fra Namdalen eller fra Nord-Trøndelag. Dette innebærer også at det er gruppen av de som ikke har et realistisk flyttealternativ som har den sterkeste stedsidentiteten i forhold til kommune.

Tabell 3.3 Omtale av geografisk tilhørighet overfor ukjente

Omtale av geografisk tilhørighet overfor ukjente	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Gårdbrukere				
Jeg kommer fra Grong/Overhalla	63	91.3%	107	84.9%
Jeg kommer fra Namdalen	5	7.2%	18	14.3%
Jeg kommer fra Nord-Trøndelag	1	1.4%	1	.8%
Total	69	100.0%	126	100.0%
Utvalg av befolkningen				
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Jeg kommer fra Grong/Overhalla	30	75.0%	45	78.9%
Jeg kommer fra Namdalen	7	17.5%	10	17.5%
Jeg kommer fra Nord-Trøndelag	3	7.5%	2	3.5%
Total	40	100.0%	57	100.0%

Det er videre spurt om hvilken interesse man har for saker i lokale media og med lokale media så har vi spesielt sett på lokale aviser som Namdalsavia, Trønder-Avisa og etermedier som NRK Nord-Trøndelag. Logikken er slik at sterk interesse for lokale media er en indikator for sterk lokal identitet i forhold til kommunen. Her finner vi nok en gang samme mønster i svarene i den forstand at interessen for lokale media er svært stor blant gårdbrukerne og om lag like stor i Grong og Overhalla i den forstand at 79,7 % i Grong kommune og 77,0 % i Overhalla kommune svarer at man er svært interessert i å følge med i lokale media. Når det gjelder utvalget av befolkningen så er det slik at interessen er noe større i Overhalla enn i Grong og i Overhalla ligger andelen på 78,9 %, det vil si at et utvalg av befolkningen er helt på linje med gårdbrukerne. Utvalget av befolkningen i Grong kommune har en andel på 62,5 % når det gjelder å være svært interessert i lokale media. For alle grupper er det slik at man viser positiv interesse, det vil si at man er svært interessert eller noe interessert og det er

nærmest ingen som svarer negativt i forhold til denne problemstillingen ved at man gir uttrykk for at man er lite eller svært lite interessert i lokale media.

Tabell 3.4 Interesse for lokale saker i lokale media

Interesse for lokale saker i lokale media	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Gårdbrukere				
Svært interessert	55	79.7%	97	77.0%
Noe interessert	12	17.4%	29	23.0%
Lite interessert	1	1.4%	0	
Svært lite interessert	1	1.4%	0	
Total	69	100.0%	126	100.0%
Utvalg av befolkningen				
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Svært interessert	25	62.5%	45	78.9%
Noe interessert	14	35.0%	12	21.1%
Lite interessert	1	2.5%		
Svært lite interessert	0		0	
Total	40	100.0%	57	100.0%

Det blir videre spurt om hvordan den enkelte forholder seg når man snakker med innflyttere til kommunen som kommer utenfra Trøndelag. Forteller man da om lokale forhold i kommunen uten at de spør først. For gårdbrukerne i Grong og Overhalla er det slik at andelen som svarer svært ofte eller av og til ligger på rundt 83 % i Grong, mens den ligger på om lag 75 % i Overhalla. Tilsvarende resultater for et utvalg av befolkningen viser at rundt 75 % i begge kommuner sier at de svært ofte eller av og til forteller innflyttere om lokale forhold i kommunen uten at de spør først. Dette må ses på som en klar indikasjon på at man både har en bevissthet og stolthet i forhold til kommunen.

Tabell 3.5 Fortelle uoppfordret om lokale forhold til innflyttere

Fortelle uoppfordret om lokale forhold til innflyttere	Grong		Overhalla	
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Gårdbrukere				
Svært ofte	16	23.2%	25	19.8%
Av og til	41	59.4%	71	56.3%
Sjelden	8	11.6%	28	22.2%
Aldri	4	5.8%	2	1.6%
Total	69	100.0%	126	100.0%
Utvalg av befolkningen				
	Antall	Svar i %	Antall	Svar i %
Svært ofte	5	12.5%	12	21.1%
Av og til	25	62.5%	32	56.1%
Sjelden	8	20.0%	9	15.8%
Aldri	2	5.0%	4	7.0%
Total	40	100.0%	57	100.0%

Som en konklusjon kan man si at svarene totalt sett viser at stedsidentiteten er sterk og den knytter seg til egen kommune. Fordelingen av svar mellom gårdbrukere og resten av befolkningen er overraskende lik. Man kunne forvente at en noe større andel av befolkningen faktisk hadde et realistisk flyttealternativ og at identiteten til sted kanskje var noe større blant gårdbrukere enn blant resten av befolkningen. Om vi ser på begge kommunene under ett så er forskjellen i prosent av de som svarer ja på spørsmålet om de har et realistisk flyttealternativ kun et par prosent høyere i utvalget av befolkningen enn blant gårdbrukerne. De største forskjellene finner vi på spørsmålet om geografisk tilhørighet hvor det synes viktigere for gårdbrukerne å legge vekt på at man faktisk kommer fra kommunen hvor gårdsbruket ligger enn for et utvalg av befolkningen som ikke inneholder gårdbrukere. Så overraskelsen er heller at prosentandelen fra utvalget av befolkningen som svarer at jeg kommer fra min kommune er så stor som den er. Både den positive interessen for lokale saker i media og det å eksponere sitt forhold til sin kommune overfor andre er jamt over høy og temmelig lik blant alle grupper.

4. Framskriving av næringsutviklingen i Grong og Overhalla

I Norge er regionale analyser og framskrivinger av næringsutvikling formulert innen rammen av det som kalles PANDA-modellen. PANDA-modellen er bygd opp slik at vi har tallgrunnlag for alle fylker i Norge og i de analyser på fylkesnivå for Nord-Trøndelag som presenteres her bygger på materiale fra en rapport om landbrukets betydning for den økonomiske utvikling i Trøndelag som ble presentert i 2004 (Westeren 2004). Modellen er videre slik at resultatene kan brytes ned på de enkelte kommuner og i dette prosjektet framlegges det resultater for Grong og Overhalla kommune.

Utgangspunktet for analysene er at all produksjon definisjonsmessig plasseres i produksjonssektorer, og den sektorinndelingen som brukes bygger på Statistisk Sentralbyrå sitt vanlige system. I modellen foretas beregningene basert på en oppdeling i 50 sektorer mens i de resultatene som presenteres her så har vi slått sammen til 9 sektorer. Gangen i beregningene i modellen er at vi først beregner hvilke produksjonsvolum som er aktuelle og så beregnes det hvilken sysselsetting som må til for å produsere dette volumet. Til PANDA-modellen for alle fylker som er basert på tallgrunnlag fra 1997, har SINTEF/NIBR konstruert et alternativ for alle fylkenes økonomiske utvikling som er avstemt slik at de til sammen utgjør solidaritetsalternativet i langtidsprogrammet for 1998-2001, St.meld. nr. 4 (1996-97).

Det er utarbeidet et basialternativ for Nord-Trøndelag og dette viser en nedgang i sysselsettingen fra 2003 til 2013 på rundt 2400 sysselsatte, det vil si en reduksjon på rundt 4,4 % for tiårsperioden. Denne sysselsettingsutviklingen baserer seg på en vekst i total produksjon i volum i Nord-Trøndelag for perioden 2003-2013 på vel 12 %. For jordbruket i Nord-Trøndelag gir basialternativet en reduksjon i sysselsettingen på ca. 1100 sysselsatte, det vil si en reduksjon på 22 % for perioden 2003-2013 samtidig som vi ser en svak vekst i produserte volum på 3,7 % for den samme perioden. Takten i nedgangen for sysselsettingen i landbruket reduseres betraktelig i den forstand at vi hadde en reduksjon på rundt 32 % for perioden 1990-2000 mens prognosen ligger på en reduksjon på 22 % for perioden 2003-2013, se tabell 4.1

Tabell 4.1 Beregnet sysselsetting for hovedsektorer i Nord-Trøndelag fra 2003-2013

Antall sysselsatte	2003	2013	Endring 2003-2013	Endring i %
Jordbruk	5006	3900	-1106	-22,1
Skogbruk	401	407	6	1,5
Fiske og fangst	247	265	18	7,3
Fiskeoppdrett	203	263	60	29,6
Sum primærnæringer	5857	4835	-1022	-17,4
Industri	8170	7833	-337	-4,1
Bygg og anlegg	3756	2814	-942	-25,1
Privat tjenesteyting	18033	17568	-465	-2,6
Offentlig tjenesteyting	19023	19384	361	1,9
Sum næring	54838	52435	-2403	-4,4

I tabell 4.2 og 4.3 er PANDA-beregningene for Grong og Overhalla gjengitt. For det første må man være oppmerksom på at tallene gjelder antall sysselsatte slik at alle personer som er sysselsatt teller med uavhengig om vedkommende har en helstilling eller en delt stilling. Dette gir seg betydelige utslag i tabellene når vi sammenligner Grong og Overhalla. Innen primærnæringene, industri og bygg og anlegg er forholdet mellom heltids- og deltidsansatte om lag likt i de to kommunene. Grong kommune har både en stor servicesektor, men også et større innslag av deltidssysselsetting slik at forskjellen i årsverk er klart større enn forskjellen i antall sysselsatte. Overhalla har en befolkning som er 40 % større enn i Grong og forskjellen i utførte årsverk ligger også om lag på det nivået.

Utviklingen i primærnæringene i både Grong og Overhalla følger i hovedsak trendene for den fylkesvise utviklingen. Beregningene for Grong viser en reduksjon i 26 sysselsatte i 10-årsperioden 2003 til 2013. I hvilken grad dette blir et problem for kommunene eller ikke avhenger av hvordan denne reduksjonen skjer. Om dette i verste tilfelle innebærer at 26 produksjonsenheter legges ned og 26 kvoter forsvinner ut av kommunen, så vil dette gi et stort næringsmessig problem for kommunen både fordi det primærnæringsrelaterte fagmiljøet vil svekkes og fordi multiplikatorvirkningene er store. I rapporten om landbrukets framtid i Nord-Trøndelag (Westeren 2004) er det beregnet som et snitt for Nord-Trøndelag at det ligger 1,23 sysselsatte i andre næringer bak hver sysselsatt i landbruket når man reduserer produksjon og sysselsetting parallelt.

På den annen side viser spørsmålene om jordbrukets framtid at det fortsatt er en viss optimisme å spore, et klart ønske om fortsatt å ha en betydelig aktivitet i landbruket og en uttalt identitetsfølelse til stedet. Det helt sentrale blir derved hvordan den sysselsettingsnedgang som trolig kommer håndteres. Hvis man som et beste tilfelle klarer å styre aktiviteten slik at man opprettholder (eller øker) produksjonskvantaene slik at det blir større og mer kostnadseffektive bruk, så kan den utvikling som er beregnet gi en styrking av primærnæringenes konkurranseevne i kommunen.

Grong kommune har et innslag av primærnæringer om lag på linje med fylkesgjennomsnittet, noe mindre industri og noe større andel i servicenæringene. En reduksjon både i antall sysselsatte og i produsert volum vil gi de største multiplikatorvirkninger på det minst ønskelige området, nemlig i den kunnskapsintensive del av servicenæringene.

Volumproduksjon i landbruket kjennetegnes ved at det generer store pengebeløp i den regionale økonomien. De volummessige beregninger som ligger bak sysselsettingstallene i tabellene 4.1 – 4.3 innebærer en økning på fra 5 – 10 % (7,5 % i gjennomsnitt for hele Nord-Trøndelag) for jordbruket for 10-årsperioden 2003 – 2013. Dette innebærer at om volumet av jordbruksproduksjon i Grong og Overhalla ikke endres i perioden, så er prognosen at vi vil få en svakere sysselsettingsutvikling enn den som framgår av tabellene 4.1 – 4.3.

Situasjonen for Overhalla kommune er i prinsippet den samme som for Grong. Imidlertid er det slik at landbrukssegmentet er større og noe mer robust i Overhalla. Videre har kommunen en større industrisektor og deler av denne har interessante kunnskapsmessige koblinger til primærnæringene. Problemstillingene rundt endringer i sysselsetting og i volumproduksjon i landbruket er de samme hvor en viss økning er nødvendig om sysselsettingsanslaget skal holde og konkurranseevnen utvikles.

Tabell 4.2 Beregnet sysselsetting for hovedsektorer i Grong kommune fra 2003-2013

Antall sysselsatte	2003	2013	Endring 2003-2013	Endring i %
Jordbruk	118	92	-26	-22,0
Skogbruk	13	13	0	0,0
Fiske og fangst	1	1	0	0,0
Fiskeoppdrett	0	0	0	0,0
Sum primærnæringer	132	106	-26	-19,7
Industri	94	92	-2	-2,1
Bygg og anlegg	115	86	-29	-25,2
Privat tjenesteyting	393	379	-14	-3,6
Offentlig tjenesteyting	496	507	11	2,2
Sum næring	1229	1172	-57	-4,6

Tabell 4.3 Beregnet sysselsetting for hovedsektorer i Overhalla kommune fra 2003-2013

Antall sysselsatte	2003	2013	Endring 2003-2013	Endring i %
Jordbruk	226	176	-50	-22,1
Skogbruk	46	47	1	2,2
Fiske og fangst	1	1	0	0,0
Fiskeoppdrett	0	0	0	0,0
Sum primærnæringer	273	224	-49	-17,9
Industri	154	155	1	0,6
Bygg og anlegg	153	115	-38	-24,8
Privat tjenesteyting	315	307	-8	-2,5
Offentlig tjenesteyting	399	407	8	2,0
Sum næring	1296	1208	-88	-6,8

Referanser

Baldersheim, Harald (2002): *Regional identitet og politisk kultur i fire austlandsfylke.*

Arbeidsnotat, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo. Oslo 2002.

Millard, Jeremy and Astrid L. Christensen (2004): *Regional Identity in the Information*

Society. BISER Report No. 4, Danish Technological Institute. Copenhagen 2004.

St meld nr 4 (1996–97): *Langtidsprogrammet for 1998–2001.*

Storstad, Oddveig, Johan Fredrik Rye og Reidar Almås (2004): *”Trønderbonden” Resultater*

fra en spørreundersøkelse. Rapport fra Norsk senter for bygdeforskning. Trondheim 2004.

Westeren, Knut Ingar (1995): *Primærnæringenes betydning og omstilling på bygdene – med*

eksempler fra Grong og Overhalla. NTF-rapport 1995:5. Steinkjer 1995.

Westeren, Knut Ingar (2004): *Landbrukets betydning for den økonomiske utvikling i*

Trøndelag. Rapport nr 18 fra Høgskolen i Nord-Trøndelag. Steinkjer 2004.

Vedlegg

Høgskolen i Nord-Trøndelag

v/Knut Ingar Westeren og Renate Bjørshol
Boks 2501, 7729 Steinkjer
Tlf. 74112000

Konfidensielt

(Versjon Grong)

SPØRRESKJEMA

Prosjekt: Framtida for jordbruket i Grong og Overhalla.

Les oversendelsesbrevet sammen med utfylling av skjemaet. Alle opplysninger gjelder året 2003.

Kodenr.: _____

() Ønsker tilsendt (gratis) sammendrag av rapporten

A. Bosatte på gården.

1. Hvem er hovedansvarlig for drifta av gården?

() mann og kvinne sammen () mann () kvinne

2. Har du ektefelle/samboer? () ja () nei

Ektefelle/samboer til gårdbrukeren bosatt på gården: () ja () nei

3. Alder til hovedansvarlig for drifta? _____ år

Alder til ektefelle/samboer? _____ år

4. Barn under 18 år til gårdbruker/ektefelle/samboer som bor på gården: _____ (antall)

5. Andre som bor på gården, antall: _____

B. Hvor mye leid hjelp hadde du i 2003, anslå antall månedsverk.

6. I avløserordninga: _____ (antall månedsverk)

7. Fast leid hjelp: _____ (antall månedsverk, utenfor avløserordningen)

8. Tilfeldig leid hjelp: _____ (antall månedsverk, utenfor avløserordninga)

C. Hva ble produsert på gården i 2003?

9. Antall kg melk levert i 2003: _____, 12. Antall slaktegris levert i 2003: _____

10. Antall smågris levert i 2003: _____, 14. Antall sau og lam levert som slakt i 2003? _____

11. Antall m³ tømmer levert i 2003 (sesongen 2002/03): _____, 17. Antall mål produktiv skog: _____

D. Muligheter for økt produksjon.

12. Kunne du økt produksjonen på gården i 2003 uten å leie inn mer arbeidskraft om forholdene hadde ligget til rette for det (det vil si økt melkekvote/anledning til økt leie av areal i rimelig nærhet). Sett kryss i den ruta for hva du tror var mulig i 2003.

	0 % Ingen endring	Ca. 10 % økning	Mer enn 10 % mindre enn 30% økning	Mer enn 30% mindre enn 50% økning	Mer enn 50% økning
Husdyrproduksjon:					
Planteproduksjon:					
Skog:					
Grønnsaker, bær o.l.:					

E. Endringer i produksjon de siste åra.

13. Har du økt, redusert eller ikke endret produksjonsvolumet de siste 5 åra?

- () økt, svar på spørsmål 14
 () redusert, svar på spørsmål 15
 () ikke endret, gå til spørsmål 16

14. Om du har økt produksjonsvolumet på gårdsbruket de siste åra, hvor stor betydning hadde hvert av de følgende forholdene for økningen? (sett ett kryss på hver linje)

	Stor betyd- ning	Noe betyd- ning	Liten/ ingen betyd- ning	Vet ikke
a. Skifte av bruker	()	()	()	()
b. Rekrutteringssituasjonen på bruket	()	()	()	()
c. Inntektsmulighetene i jordbruket ()	()	()	()	
d. Produksjonsbegrensede tiltak/kvoter, konsesjoner	()	()	()	()
e. Andre landbrukspolitiske tiltak	()	()	()	()
f. Ønske om å endre arbeidsbyrden på bruket	()	()	()	()
g. Endringer i omfanget av omsorgsarbeid	()	()	()	()
h. Endring i disponibel arbeidsstyrke på bruket	()	()	()	()
i. Var det andre årsaker til endringen? _____				

15. Om du har redusert aktiviteten på gårdsbruket de siste åra, hvor stor betydning hadde hvert av de følgende forholdene for reduksjonen?

	Stor betyd- ning	Noe betyd- ning	Liten/ ingen betyd- ning	Vet ikke
a. Skifte av bruker	()	()	()	()
b. Rekrutteringssituasjonen på bruket	()	()	()	()
c. Inntektsmulighetene i jordbruket ()	()	()	()	
d. Produksjonsbegrensede tiltak/kvoter, konsesjoner	()	()	()	()
e. Andre landbrukspolitiske tiltak	()	()	()	()
f. Ønske om å endre arbeidsbyrden på bruket	()	()	()	()
g. Endringer i omfanget av omsorgsarbeid	()	()	()	()
h. Endring i disponibel arbeidsstyrke på bruket	()	()	()	()
i. Var det andre årsaker til endringen? _____				

F. Synspunkter om framtida.

16. Har du tenkt på , planlagt, eller prøvd nye produksjonsaktiviteter på bostedet?

- () nei, ikke tenkt på nye produksjonsaktiviteter
 () ja, tenkt på (har en konkret ide)
 () ja, planlagt (utført faktisk planarbeid)
 () ja, satt i prøvedrift

17. Om du svarte ja på et av alternativene i spørsmål 24, hvilken bransje/næring var/er aktuell?

- () jordbruk () skogbruk () fiske () industri, spesifiser: _____
 () service/turisme () service, andre tiltak, spesifiser: _____

18. Om du har tenkt på eller planlagt annen produksjonsaktivitet, hvorfor har du ikke kommet igang? Sett ett kryss for den viktigste årsaken.

- () ikke økonomi til utviklingen av produkt/oppstart av produksjon
 () stor økonomisk risiko ved drift
 () ikke tid til å kombinere med jordbruksaktiviteten som drives

() andre årsaker, spesifiser: _____

19. Hvordan tror du/dere at drifta på gården vil bli videreført etter at du/dere har sluttet som aktive gårdbrukere?
- () har barn som trolig vil overta
 - () har andre slektninger som trolig vil overta
 - () regner med at gården blir solgt og andre overtar drifta
 - () regner med at arealet til gården blir brukt som tilleggsjord til andre gårdsbruk
 - () drifta opphører og gården blir lagt brakk
 - () andre muligheter, spesifiser: _____
20. Om husholdningen må slutte med gårdsdrift uten selv å ville det (f.eks fordi det ikke lenger lønner seg), hva tror du da vil skje når det gjelder bosted og arbeid?
- () husholdningen blir boende på gården (eller i et annet hus i kommunen)
 - () husholdningen flytter ut av kommunen
21. Selv uten inntekt fra gårdsdrift har husholdningen
- () allerede inntekt nok fra biyrke
 - () tro på at det er mulig å finne en ny arbeidsplass slik at du kan reise fram og tilbake på dagen
 - () ukependling eller pendleropplegg med sjeldnere hjemreise
 - () en antagelse om at arbeidsledighetstrygd og andre trygdeordninger vil løse inntektsproblemet
 - () en antagelse om at pensjonsalderen er såpass nær forestående at pensjon løser inntektsproblemet
22. Har husholdningen et realistisk flytteealternativ pr. idag? () ja () nei
23. Er det foretatt større investeringer i driftsbygningene (hvert investeringsprosjekt mer enn kr. 100.000) en eller flere ganger de siste 5 åra?
- () nei
 - () ja, en gang
 - () ja, flere ganger
24. Hvor mange år er det siden du/dere tok over ansvaret for drifta av gården? _____ år.

G. Identitet

25. Når du omtaler deg selv ovenfor andre som ikke kjenner deg, sier du da vanligvis
- () Jeg kommer fra Grong
 - () Jeg kommer fra Namdalen
 - () Jeg kommer fra Nord-Trøndelag
26. Når du følger med i lokale media (NA, TA, NRK-Nord-Trøndelag eller andre lokale media) hvor interessert er du da i saker som foregår i Grong
- () svært interessert
 - () noe interessert
 - () lite interessert
 - () svært lite interessert
27. Når du snakker med innflyttere til kommunen (som kommer utenfra Trøndelag) forteller du da om lokale forhold i komunen uten at de spør først
- () svært ofte
 - () av og til
 - () sjelden
 - () aldri

H. Utdanningsnivå

28. Kryss av for høyeste fullførte utdanningsnivå
- () Grunnskole, () Videregående skole () 3års universitets/høgskoleutddanning
 - () 5års universitets/høgskoleutddanning

Høgskolen i Nord-Trøndelag

v/Knut Ingar Westeren og Renate Bjørshol
 Boks 2501, 7729 Steinkjer
 Tlf. 74112000

Konfidensielt**(Versjon Grong)****SPØRRESKJEMA****Prosjekt: Framtida for jordbruket i Grong og Overhalla.**

Les oversendelsesbrevet sammen med utfylling av skjemaet. Alle opplysninger gjelder året 2003.

Kodenr.: _____

() Ønsker tilsendt (gratis) sammendrag av rapporten

1. Alder _____ år

2. Kjønn () Mann () Kvinne

3. Yrke

- () Jordbruk
 () Skogbruk
 () Industri
 () Private servicenæringer
 () Offentlig sektor (Stat, fylke og kommune)
 () Under utdanning
 () Trygdet/pensjonert
 () Arbeidsledig
 () Annet, spesifiser _____

4. Har du tenkt på , planlagt, eller prøvd nye produksjonsaktiviteter på bostedet?

- () nei, ikke tenkt på nye produksjonsaktiviteter
 () ja, tenkt på (har en konkret ide)
 () ja, planlagt (utført faktisk planarbeid)
 () ja, satt i prøvedrift

5. Om du svarte ja på et av alternativene i spørsmål 4, hvilken bransje/næring var/er aktuell?

- () jordbruk () skogbruk () fiske () industri, spesifiser: _____
 () service/turisme () service, andre tiltak, spesifiser: _____

6. Om du har tenkt på eller planlagt annen produksjonsaktivitet, hvorfor har du ikke kommet igang?

Sett ett kryss for den viktigste årsaken.

- () ikke økonomi til utviklingen av produkt/oppstart av produksjon
 () stor økonomisk risiko ved drift
 () ikke tid til å kombinere med jordbruksaktiviteten som drives
 () andre årsaker, spesifiser:

7. Har du/husholdningen et realistisk flyttealternativ pr. i dag? () ja () nei

8. Når du omtaler deg selv ovenfor andre som ikke kjenner deg, sier du da vanligvis

- Jeg kommer fra Grong
- Jeg kommer fra Namdalen
- Jeg kommer fra Nord-Trøndelag

9. Når du følger med i lokale media (NA, TA, NRK-Nord-Trøndelag eller andre lokale media) hvor interessert er du da i saker som foregår i Grong

- svært interessert
- noe interessert
- lite interessert
- svært lite interessert

10. Når du snakker med innflyttere til kommunen (som kommer utenfra Trøndelag) forteller du da om lokale forhold i kommunen uten at de spør først

- svært ofte
- av og til
- sjelden
- aldri

11. Kryss av for høyeste fullførte utdanningsnivå

- Grunnskole, Videregående skole 3års universitets/høgskoleutddanning
- 5års universitets/høgskoleutddanning

Alle som har fagskole/landbruksskole/agronomutdanning eller lignende etter grunnskolen krysser av for videregående skole.